

MẤY VẤN ĐỀ VỀ XÂY DỰNG CON NGƯỜI MỚI, LỐI SỐNG VĂN HOÁ MỚI Ở VIỆT NAM HIỆN NAY

ThS VŨ ĐÌNH ĐẮC

Trường Sĩ quan Chính trị - Bộ Quốc phòng

Trong quá trình lãnh đạo cách mạng, Đảng luôn nhận thức rõ vị trí, tầm quan trọng của việc xây dựng con người mới, lối sống mới nhằm hướng tới mục tiêu phát triển toàn diện con người Việt Nam; đồng thời góp phần thiết thực vào việc khơi dậy và phát huy nguồn lực con người vào sự nghiệp đấu tranh cách mạng của dân tộc. Hiện nay, việc xây dựng con người mới, lối sống văn hóa mới càng có ý nghĩa đặc biệt quan trọng và cần thiết trong công cuộc xây dựng và bảo vệ Tổ quốc XHCN.

1. Lối sống là một lĩnh vực then chốt của văn hóa và có vai trò rất quan trọng đối với sự phát triển của con người và xã hội. Nhận thức rõ vấn đề này, trong điều kiện đất nước còn đang chịu sự thống trị của thực dân, phong kiến, Đảng đã có *Đề cương về văn hóa Việt Nam năm 1943* đề vạch ra những nét cơ bản về xây dựng nền văn hóa mới theo hướng *dân tộc, khoa học, đại chúng*.

Ngay sau khi chúng ta giành được độc lập dân tộc, Nhà nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa ra đời, việc xây dựng lối sống mới đặt ra cấp bách. Nhằm tạo nền tảng và động lực cho sự phát triển của chế độ xã hội mới, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã đề xuất thực hành đời sống mới trong nhân dân. Trong tác phẩm *Đời sống mới* (1947), Người đã trình bày hệ thống các quan điểm, nguyên tắc và con đường xóa bỏ những tàn dư của xã hội cũ và thực hành đời sống mới trong nhân dân.

Khi cả nước thống nhất, bước vào công cuộc xây dựng CNXH, vấn đề xây dựng lối sống của con người đã được Đảng ta nhận thức đầy đủ hơn. Khái niệm *lối sống mới* cũng lần đầu

tiên được Đảng sử dụng trong Văn kiện Đại hội IV (1976) khi đề ra phương hướng của văn học, nghệ thuật XHCN ở nước ta là: "Phải khẳng định mạnh mẽ chế độ mới, lối sống mới và đạo đức mới, phát huy những truyền thống dân tộc tốt đẹp và những truyền thống cách mạng của nhân dân ta"¹. Tuy nhiên, việc triển khai xây dựng lối sống mới ở nước ta trong giai đoạn này đã không tránh khỏi những hạn chế, vướng mắc, do nhận thức chủ quan, sơ cứng về CNXH.

Trong bối cảnh công cuộc xây dựng CNXH ở nước ta và trên thế giới lâm vào giai đoạn khó khăn, suy thoái về nhiều mặt, điều kiện kinh tế - xã hội của đất nước còn khó khăn, Đại hội V (1982) của Đảng khẳng định quyết tâm: "Xây dựng nền văn hóa mới và con người mới là điều cần và có thể thực hiện từng bước, từng phần ngay từ hôm nay. Trong chặng đường trước mắt này, có những điều kiện khách quan và chủ quan cho phép chúng ta bước đầu tạo ra một xã hội đẹp về *lối sống*, về quan hệ giữa người và người, một xã hội trong đó nhân dân lao động cảm thấy sống hạnh phúc tuy mức sống vật chất còn chưa cao"².

Sau khi đất nước tiến hành công cuộc đổi mới toàn diện, nhiệm vụ phát triển văn hóa tiếp tục được Đảng đặc biệt coi trọng và việc xây dựng lối sống tốt đẹp của con người mới đã được xác định là lĩnh vực then chốt của văn hóa. Khái niệm “lối sống có văn hóa” cũng được Đảng lần đầu tiên sử dụng trong Văn kiện Đại hội VI (1986), khi xác định nhiệm vụ của chính sách xã hội nước ta là: Thực hiện công bằng xã hội, lối sống có văn hoá; bảo đảm an toàn xã hội, khôi phục trật tự, kỷ cương trong mọi lĩnh vực của đời sống xã hội. Đặc biệt, Đảng còn chỉ rõ những nội dung xây dựng lối sống có văn hoá ở nước ta là: “Xây dựng nền nếp sống và làm việc theo pháp luật, nêu cao tính tự giác, ý thức tự trọng của mỗi người kết hợp với các biện pháp giáo dục và hành chính của các tổ chức xã hội và các cơ quan nhà nước. Sự quan tâm đến con người và thái độ tôn trọng lẫn nhau phải trở thành tiêu chuẩn đạo đức trong mọi hoạt động kinh tế, văn hóa, xã hội”.

Từ những chủ trương đúng đắn của Đảng, nhận thức chung trong xã hội về văn hóa đã được nâng lên, việc xây dựng lối sống có văn hóa trong xã hội vì thế cũng đạt được những kết quả tích cực. Trong nhân dân, nhất là thanh niên, sinh viên, công chức đã dần hình thành những nét căn bản của một lối sống mới, tiên bộ, văn minh, từ cách ăn mặc, xưng hô đến tác phong làm việc, giao tiếp, ứng xử xã hội góp phần tạo dựng nền tảng văn hóa tinh thần để vượt qua khủng hoảng và bước vào thời kỳ đầy mạnh mẽ CNH, HĐH theo con đường XHCN.

Phát huy những thành quả của hơn 10 năm đổi mới, NQTU 5 khóa VIII (7-1998) về *Xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc* chỉ rõ những giá trị bản sắc văn hóa của dân tộc, xác định nội dung cơ bản xây dựng con người Việt Nam: “có lối

sống lành mạnh, nếp sống văn minh, cần kiệm, trung thực, nhân nghĩa, tôn trọng kỷ cương, phép nước, quy ước của cộng đồng, có ý thức bảo vệ và cải thiện môi trường sinh thái”.

Trong suy nghĩ của nhiều người lâu nay vẫn cho rằng chỉ cần tập trung vào phát triển kinh tế thì các vấn đề về văn hoá, lối sống của con người cũng sẽ được giải quyết. Thực tiễn Việt Nam cho thấy, quá trình thực hiện nền kinh tế thị trường định hướng XHCN, mở cửa và hội nhập quốc tế đã tạo ra những điều kiện vật chất, tinh thần cho việc xây dựng lối sống của con người theo hướng văn minh, tiên bộ. Tuy nhiên, sự coi trọng quá mức các giá trị vật chất, kinh tế trong nền kinh tế thị trường đã làm cho việc phát triển các giá trị văn hóa, tinh thần bị xem nhẹ, buông lỏng. Sự xâm nhập, ảnh hưởng của lối sống hưởng thụ, thực dụng, bạo lực, từ bên ngoài cũng đang tấn công làm suy thoái các giá trị nhân văn, nhân bản của dân tộc. Đại hội X của Đảng (2006) chỉ rõ: “Việc xây dựng nếp sống văn hóa chưa được coi trọng đúng mức. Tình trạng suy thoái, xuống cấp về đạo đức, lối sống, sự gia tăng tệ nạn xã hội và tội phạm đáng lo ngại, nhất là trong lớp trẻ”.

Đại hội XI (2011), Đảng đã đề ra nhiệm vụ: “Tiếp tục đẩy mạnh việc giáo dục, bồi dưỡng đạo đức, lối sống có văn hóa; xây dựng nếp sống văn minh trong cưới, tang, lễ hội”.

Tiếp tục phát triển quan điểm trên, HNTU 9 khóa XI về *Xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước* đã khẳng định: “Trong xây dựng văn hóa, trọng tâm là chăm lo xây dựng con người có nhân cách, lối sống tốt đẹp, với các đặc tính cơ bản: yêu nước, nhân ái, nghĩa tình, trung thực, đoàn kết, cần cù, sáng tạo”.

Đồng thời, Đảng cũng đề ra nhiệm vụ: “Xây dựng và phát huy lối sống “Mỗi người vì mọi người, mọi

người vì mỗi người”; hình thành lối sống có ý thức tự trọng, tự chủ, sống và làm việc theo Hiến pháp và pháp luật, bảo vệ môi trường; kết hợp hài hòa tình tích cực cá nhân và tình tích cực xã hội; đề cao trách nhiệm cá nhân đối với bản thân, gia đình và xã hội. Khẳng định, tôn vinh cái đúng, cái tốt đẹp, tích cực, cao thượng; nhân rộng các giá trị cao đẹp, nhân văn”⁸.

2. Trong công cuộc đẩy mạnh CNH, HĐH và hội nhập quốc tế, việc xây dựng con người mới, lối sống văn hóa mới ở nước ta hiện nay cần thực hiện tốt những vấn đề quan trọng sau:

Một là, giáo dục, tuyên truyền nhằm định hướng mục tiêu, lý tưởng sống đúng đắn của con người. Mục tiêu, lý tưởng sống phản ánh mặt ý thức của lối sống và có vai trò rất quan trọng định hướng, dẫn dắt các hoạt động sống của con người. Việc xây dựng mục tiêu, lý tưởng sống càng đúng đắn, cao cả thì động lực thôi thúc con người hoạt động càng mạnh mẽ, đồng thời giá trị văn hóa mà nó mang lại càng to lớn, sâu sắc.

Vì vậy, việc xây dựng lối sống có văn hóa đòi hỏi phải đẩy mạnh công tác tuyên truyền trong xã hội nhằm nâng cao nhận thức và định hướng hoạt động của các cá nhân và cộng đồng thực hiện mục tiêu: *Độc lập dân tộc và CNXH; dân giàu, nước mạnh, xã hội dân chủ, công bằng, văn minh.* Chỉ trên nền tảng sự nhận thức chính trị đúng đắn thì các hoạt động của con người mới vươn tới những giá trị nhân văn, tốt đẹp, cao cả; đồng thời mới phát huy được tính tích

cực, sức mạnh bên trong của mỗi cá nhân và cả cộng đồng vào thực hiện thắng lợi các mục tiêu kinh tế - xã hội, đáp ứng tốt những yêu cầu về xây dựng và phát triển đất nước theo con đường XHCN.

Hai là, nâng cao trình độ dân trí trong xã hội. Trình độ nhận thức, sự hiểu biết sâu rộng của con người về các chuẩn mực, giá trị xã hội luôn là cơ sở cho các hành vi hoạt động và ứng xử đúng đắn, văn minh, lịch sự đối với những người khác và môi trường sống. Vì vậy, việc nâng cao trình độ dân trí trong xã hội không những là điều kiện tiên quyết để giải phóng mạnh mẽ năng lực cá nhân mà còn giúp con người có nhận thức đúng hơn và có những hành vi văn hóa hơn trong mọi hoạt động của đời sống xã hội.

Đặc biệt, đất nước đang trong quá trình chủ động, tích cực hội nhập quốc tế để phát triển thì việc nâng cao dân trí còn giúp cho con người chiếm lĩnh đỉnh cao tri thức nhân loại, nhất là những thành tựu khoa học và công nghệ tiên tiến để vận dụng vào sản xuất, xóa đói giảm nghèo, không ngừng nâng cao đời sống vật chất, tinh thần của nhân dân. Khi trình độ dân trí được nâng cao còn góp phần ngăn chặn sự tác động, xâm nhập của lối sống hưởng thụ, thực dụng từ bên ngoài và khắc phục được những ảnh hưởng của phong tục, tập quán lỗi thời, lạc hậu, đồng thời giúp chúng ta vững vàng và tự tin hơn trong việc hoà nhập với dòng chảy của nền văn hoá, văn minh nhân loại.

Ba là, xây dựng ý thức, trách nhiệm và hành vi của con người trong thực hiện các quy định

Tuyên truyền và triển khai sâu rộng những quan điểm của Đảng về xây dựng con người mới, lối sống văn hóa mới là quả trình nâng cao nhận thức và phát huy vai trò, trách nhiệm xã hội của công dân trong kế thừa các giá trị tốt đẹp của dân tộc đi đôi với tiếp thu có chọn lọc những tinh hoa của nhân loại để xây dựng, phát triển lối sống văn hoá ở nước ta hiện nay.

của pháp luật. Mỗi xã hội đều có hệ thống những thang, bậc giá trị để định hướng, điều chỉnh các hành vi sống của con người.

Hiện nay, chúng ta đang xây dựng Nhà nước pháp quyền XHCN của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân. Đó là một Nhà nước mà mọi công dân đều phải sống, làm việc theo các quy định của pháp luật. Trên thực tế vẫn còn một bộ phận người dân do thiếu hiểu biết về pháp luật nên có những hành động tự do, tùy tiện, coi thường pháp luật, hoặc bị kẻ xấu kích động, dụ dỗ, lôi kéo. Vì vậy, cần phải đẩy mạnh công tác tuyên truyền, giáo dục để mọi người dân trong xã hội đều có được những hiểu biết đầy đủ về pháp luật. Trên cơ sở sự định hướng của cái đúng, mỗi người dân sẽ ý thức đầy đủ vai trò, trách nhiệm và nghĩa vụ công dân của mình đối với xã hội, phát huy hết khả năng của mình mà không làm tổn hại đến những người khác và môi trường xung quanh. Khi đó, những quy định của pháp luật được định hình trong xã hội sẽ trở thành các tiêu chuẩn, nguyên tắc sinh sống chung của cộng đồng.

Bốn là, củng cố và phát triển các mối quan hệ nhân văn, tốt đẹp của con người. Hiện nay, dưới tác động của nền kinh tế thị trường và quá trình mở cửa hội nhập đã làm cho những chuẩn mực, giá trị xã hội có sự biến đổi phức tạp. Vì vậy, cần phải tiếp tục xây dựng hệ thống các thang bậc giá trị tiến bộ, lành mạnh trong xã hội làm cơ sở cho việc tạo dựng và phát triển các mối quan hệ nhân văn, tốt đẹp của con người. Đặc biệt, những giá trị về tinh thần đoàn kết, sự gắn bó, chia sẻ, cảm thông giữa con người vốn đã thành đạo lý, nếp sống tốt đẹp từ lâu đời của dân tộc thì nay cần phải tiếp tục được khơi dậy và phát huy có hiệu quả trong các hoạt động phát triển kinh tế - xã hội và xây dựng cộng đồng, làm cho những

giá trị tinh thần tốt đẹp lan tỏa rộng khắp trong xã hội.

Nhìn lại từ thực tiễn lịch sử phong trào thực hành *Đời sống mới* do Chủ tịch Hồ Chí Minh phát động ở giữa thế kỷ trước, đến các phong trào “Sống và làm việc theo Hiến pháp và pháp luật”, “Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa” của Đảng phát động trong thời kỳ đổi mới; đặc biệt là Cuộc vận động “Học tập và làm theo tấm gương đạo đức Hồ Chí Minh” được triển khai sâu rộng từ sau Đại hội X của Đảng đến nay, đã và đang tạo nên hiệu ứng xã hội tích cực thúc đẩy xây dựng con người mới, lối sống văn hóa mới ở nước ta.

Xây dựng con người mới, lối sống văn hóa mới đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước, góp phần thực hiện thành công mục tiêu: Dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh.

1. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đảng Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2004, T. 37, tr. 569

2. *Sđđ*, T. 43, tr. 98

3. *Sđđ*, T. 47, tr. 423

4. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Hội nghị lần thứ năm Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa VIII*, Nxb CTQG, H, 1998, tr. 58-59

5. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ X*, Nxb CTQG, H, 2006, tr. 172-173

6. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*, Nxb CTQG, H, 2011, tr. 223

7, 8. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Hội nghị lần thứ chín Ban Chấp hành Trung ương khóa XI*, Văn phòng Trung ương Đảng, H, 2014, tr. 48-49, 50.